

Ο γκρίζος ηγέτης μιας εγκληματικής τυραννίας

Από τη ΜΙΜΗ ΒΑΣΙΛΑΚΗ

Masha Gessen, *Βλαντίμιρ Πούτιν: ο άνθρωπος δίχως πρόσωπο*, μτφρ. Τζίνα Σπερελάκη, Πατάκης, 2011, σελ. 427

Amy Knight, *Orders to Kill: The Putin Regime and Political Murder [Εντολές δολοφονίας: Το καθεστώς του Πούτιν και πολιτική δολοφονία]*, St. Martin's Press, 2017, σελ. 384

John Sweeney, *Killer in the Kremlin. The Explosive Account of Putin's Reign of Terror [Δολοφόνος στο Κρεμλίνο. Ο εκρηκτικός απολογισμός της βασιλείας του τρόμου του Πούτιν]*, Penguin, 2023, σελ. 352

1.

Στον σιδηροδρομικό σταθμό του Βερολίνου την παραμονή της διάσκεψης του Πότσταμ το 1945 ο Αμερικανός πρέσβης στη Σοβιετική Ένωση Άβερελ Χάρμαν ρώτησε τον Ιωσήφ Στάλιν πώς νιώθει που βρίσκεται και ως νικητής στην πρωτεύουσα του ηττημένου εχθρού. «Ο Τσάρος Αλέξανδρος είχε φτάσει μέχρι το Παρίσι» απάντησε εκείνος.¹ Έτσι αντιλαμβάνεται ο τύραννος τον κόσμο και τη θέση του σε αυτόν: ως ένας άπληστος, αδιστακτός και μεγαλομανής ηγεμόνας. Τέσσερις δεκαετίες μετά τον θάνατο του Στάλιν ένας νέος μεγάλος τύραννος αναδυόταν από το χάος που ακολούθησε την κατάρρευση της ΕΣΣΔ.

Ο τελικός στόχος κάθε τυράννου είναι η διατήρηση της απόλυτης εξουσίας. Η ιστορία του Βλαντίμιρ Πούτιν είναι η τυπική ιστορία ενός τυράννου που ακολουθεί συγκεκριμένα βήματα για να καταλάβει την εξουσία, να εξουδετερώσει τους εχθρούς του και να δημιουργήσει μια νέα κοινωνία στην οποία διατηρεί την εξουσία του μέσω της τρομοκρατίας και του ελέγχου της αλήθειας.

Εμφανίστηκε ως ο άνθρωπος που θα έβαζε σε τάξη και πειθαρχία το χάος και θα κυβερνούσε τη Ρωσία μετά από την ταραχώδη δεκαετία του '90. Μετά τον θάνατο του Στάλιν η ΕΣΣΔ διατηρούνταν ενωμέ-

Ο μεγάλος επιστήμονας και ακτιβιστής για τα ανθρώπινα δικαιώματα Αντρέι Ζαχάρωφ μιλώντας στο Κογκρέσο Λαϊκών Αντιπροσώπων, 5 Ιανουαρίου 1989. Πίσω του ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ με τον οποίο αντάλλαξαν έντονους διαξιφισμούς.

νη από τη μυστική αστυνομία, γνωστή ως KGB, και τη Ρωσική μαφία, η οποία αποτελούνταν από εγκληματίες που είχαν επιβιώσει από τα γκουλάγκ, τον Ψυχρό Πόλεμο, τον πόλεμο στο Αφγανιστάν και την αποτυχία του σοβιετικού πειράματος. Δεν είχαν ιδεολογικό ή συναισθηματικό δεσμό με τη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο μεταξύ

της KGB που κυβερνούσε τη Σοβιετική Ένωση και της ρωσικής μαφίας που απέρριπτε την ΕΣΣΔ δημιουργήθηκε μια σοβιετικού τύπου ανιερη συμμαχία που διατηρούσε το καθεστώς.² Όταν διαλύθηκε η ΕΣΣΔ και μαζί της όλοι οι σοβιετικοί θεσμοί, η KGB και η ρωσική μαφία παρέμειναν. Κανείς δεν επιθυμούσε να επιστρέψει

© Sergei Gureev / Getty Images / iStock Image

στον κομμουνισμό. Ο ρωσικός ιμπεριαλισμός παρέμενε ζωντανός και ένας νέος ηγέτης έπρεπε να αποκαταστήσει το μεγαλείο και την υπερφάνεια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας.

2.

Πρώτα βήματα

Ο Πούτιν είναι προϊόν της KGB και του Λένινγκραντ (σημερινή Αγία Πετρούπολη), της δεύτερης σε μέγεθος πόλης της Ρωσίας, όπου γεννήθηκε το 1952. Μεγάλωσε μέσα στο σύστημα εξουσίας. Ο παππούς του ήταν προσωπικός μάγειρας του Λένιν και του Στάλιν. Ο πατέρας του κατατάχθηκε στο Ναυτικό κι έπειτα δούλεψε στη μυστική αστυνομία NKVD,³ η οποία ήταν υπεύθυνη για τη δημόσια τάξη και εσωτερική ασφάλεια εντός της ΕΣΣΔ. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν μέλος μιας ομάδας καταστροφών. Τα μέλη της NKVD δεν ήταν σκληροί μόνο με τους Ναζί αλλά και με τους συμπατριώτες τους, και το πιο πιθανό είναι ότι ο Πούτιν ο πρεσβύτερος παρέμεινε στην ενεργή εφεδρεία της KGB και μετά τον πόλεμο.

Σύμφωνα με τη μυθιστορηματική και ρομαντική εικόνα της σοβιετικής κουλτούρας, η KGB ήταν η «ασπίδα και το ξίφος» της επανάστασης και οι κατάσκοποι ήταν οι πολεμιστές και οι υπερασπιστές της. Τον Πούτιν εντυπωσίαζε «το πώς μια μικρή δύναμη, ένας άνθρωπος μόνος του, μπορεί να καταφέρει κάτι που δεν μπορεί να κάνει ένας ολόκληρος στρατός. Ένα και μόνο στέλεχος μιας υπηρεσίας πληροφοριών μπορούσε να διαφεντέψει τις τύχες χιλιάδων ανθρώπων».⁴ Η προσήλωση στη δύναμη της εξουσίας σε συνδυασμό με τη μεγαλομανία και τον ναρκισσισμό είναι κύριο χαρακτηριστικό όλων των τυράννων. Ο τύραννος αισθάνεται ότι δικαιούται όλη την εξουσία γιατί την αξίζει. Παράλληλα πρέπει να είναι αδιστακτός για να διατηρήσει την εξουσία του. Περιβάλλεται από ανθρώπους που παραμένουν πιστοί σε αυτόν είτε επειδή εξαγοράζονται είτε επειδή φοβούνται. Η μυστική αστυνομία είναι το όργανο συντήρησης του τυραννικού κα-

θεστώτος: για να κάνει κανείς τους ανθρώπους να τον φοβούνται χρειάζονται υπηρέσιες μυστικών υπηρεσιών και ασφάλειες να τους παρακολουθούν.

Ο Πούτιν έμαθε να ελέγχει την εικόνα του. Παρουσίαζε τον εαυτό του και επέτρεπε στους άλλους να τον εμφανίζουν ως άνθρωπο που δεν σηκώνει αστεία. Έχτισε την εικόνα του παιδιού του μεταπολεμικού Λένινγκραντ που έγινε σκληρός για να επιβιώσει. Σπούδασε νομική στο Πανεπιστήμιο του Λένινγκραντ για να ενταχθεί στην KGB: ο νόμος ήταν ο πολιτικός βραχίονας του καθεστώτος της ΕΣΣΔ. Αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές του εντάχθηκε στην υπηρεσία της μυστικής αστυνομίας τη δεκαετία του '70 και τοποθετήθηκε στη διεύθυνση αντιμετώπισης των αντιφρονούντων. Μετά από εκπαίδευση στη σχολή κατασκοπείας στη Μόσχα μετατέθηκε στο τμήμα πληροφοριών και έπειτα στη Δρέσδη. Η Ανατολική Γερμανία ήταν το πιο πολύτιμο κεφάλαιο της Σοβιετικής Ένωσης απ' όλες τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Τα εργασιακά του καθήκοντα αφορούσαν την ανάπτυξη σχέσεων με εταιρείες της Δύσης και μυστικές αποστολές πληροφοριών τεχνολογίας. Εκπαιδεύτηκε στην ιδεολογία της KGB: το κλειδί για τη διαχείριση των εσωτερικών υποθέσεων και της γραφειοκρατίας είναι η αποτελεσματικότητα των μυστικών υπηρεσιών. Αργότερα φρόντισε να τοποθετήσει ανθρώπους που προέρχονταν από την KGB ή είχαν κάποια σχέση με τις υπηρεσίες πληροφοριών σε όλες τις θέσεις του ρωσικού συστήματος. Οι πιο στενοί του συνεργάτες είχαν δουλέψει μαζί του ως πράκτορες της KGB στο Λένινγκραντ τη δεκαετία του '70.

Η ΕΣΣΔ άλλαξε ενώ ο Πούτιν βρισκόταν στην Ανατολική Γερμανία. Η περίοδος Γκορμπατσόφ ήταν μια περίοδος μεταρρυθμίσεων που είχαν στόχο τον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου, την αποκεντροποίηση της εξουσίας, την αναδιάρθρωση των θεσμών και τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας. Το 1986 επετράπη στον εξόριστο Αντρέι Ζαχάρωφ, τον πιο επιφανή αντιφρονούντα, να επιστρέψει σπίτι του. Έως το 1987 οι αντιφρονούντες που ήλεγχε και εκφοβίζει η KGB ήταν πλέον ελεύθεροι. Το 1989, όταν διάφορες χώρες εγκατέλειψαν το σοβιετικό μπλοκ, ο Γκορμπατσόφ δεν επενέβη. Ένα μεγάλο χάσμα άρχισε να δημιουργείται μεταξύ του Κομμουνιστικού Κόμματος και της KGB. Επίσημα η KGB παρέμενε πιστή στον Γκορμπατσόφ – το 1989 καταδίκασε δημόσια τα εγκλήματα της μυστικής αστυνομίας κατά την περίοδο του Στάλιν –, αλλά δεν συμφωνούσε με τις μεταρρυθμίσεις. Τον Νοέμβριο του 1989 έπεσε το Τείχος του Βερολίνου. Όταν διαδηλωτές εισέβαλαν στο κτίριο της Στάζι, ο Πούτιν κατέστρεψε τα έγγραφα της μυστικής αστυνομίας περιμένοντας να έρθουν οι στρατιωτικοί.

Η ρωσική κοινωνία δεν είχε εμπειρία σε αλλαγές και μετασχηματισμούς. Δεν υ-

πήρχε δημοκρατική δομή και οργάνωση. Ένας νέος νόμος έβαλε τέλος στο μονοπώλιο του Κομμουνιστικού Κόμματος στην εξουσία. Οι Ρώσοι είχαν για πρώτη φορά δικαίωμα να επιλέξουν εκπροσώπους στο Κογκρέσο Λαϊκών Αντιπροσώπων. Σχηματίστηκε μια φιλοδημοκρατική ομάδα τριακοσίων περίπου εκλεγμένων εκπροσώπων με επικεφαλής τον Ζαχάρωφ με σκοπό να αντιπολιτευτεί το Κομμουνιστικό Κόμμα. Στην πρώτη σύνοδο των εκπροσώπων ο Ζαχάρωφ ζήτησε να καταργηθεί ο νόμος που εξασφάλιζε την κυριαρχία του Κομμουνιστικού Κόμματος στο σοβιετικό κράτος και έκανε έκκληση για τη δημιουργία ενός νέου πολυκομματικού πολιτικού συστήματος. Ο Γκορμπατσόφ κενουρισμένος του έκλεισε το μικρόφωνο. Ο Γκορμπατσόφ δεν ήθελε να υπονομεύσει το Κομμουνιστικό Κόμμα ή να αλλάξει το καθεστώς. Όμως μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και τη διάλυση του ανατολικού μπλοκ η κατάρρευση του σοβιετικού συστήματος ήταν αναπόφευκτη.

Στην ομάδα του Ζαχάρωφ συμμετείχαν ο ανώτατο στέλεχος της κεντρικής επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Μπορίς Γιέλτσιν και ο Ανατόλι Σομπτσάκ, καθηγητής Νομικής και προϊστάμενος του Πούτιν στην KGB στο Λένινγκραντ. Ο Σομπτσάκ καλλιέργησε τη φήμη φιλοδημοκρατικού, ενώ πίστευε ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα θα συνέχιζε να κυβερνά τη Ρωσία. Προκειμένου να εκλεγεί πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου του Λένινγκραντ, διαπραγματεύονταν και με τις δύο παρατάξεις. Η KGB στο Λένινγκραντ αναζητούσε τρόπους άσκησης πολιτικής στη νέα πραγματικότητα και το ίδιο ίσχυε για όλους τους κρατικούς και δημοτικούς φορείς της ΕΣΣΔ στους οποίους είχαν εισχωρήσει αμέτρητα στελέχη της υπηρεσίας. Σύμφωνα με τον Μπακάτιν, στον οποίο ανατέθηκε η αποστολή διάλυσης της υπηρεσίας: «Η KGB, όπως ήταν δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μυστική υπηρεσία. Ήταν μια οργάνωση φτιαγμένη για να ελέγχει και να καταστρέφει τα πάντα και οτιδήποτε. Έμοιαζε φτιαγμένη ειδικά για να οργανώνει συνωμοσίες και πραξικοπήματα και διέθετε ό,τι ήταν απαραίτητο για τη διεξαγωγή τους: τις δικές της ειδικά εκπαιδευμένες ένοπλες δυνάμεις, την ικανότητα να εντοπίζει και να ελέγχει επικοινωνίες, τους δικούς της ανθρώπους μέσα σε όλους τους βασικούς οργανισμούς, το μονοπώλιο της ενημέρωσης και πολλά άλλα πράγματα».⁵ Ο Πούτιν ανέλαβε δράση στο γραφείο του Σομπτσάκ στο δημοτικό συμβούλιο του Λένινγκραντ ως πράκτορας αυτού του βαθιά ριζωμένου θεσμού στη σοβιετική κοινωνία που δεν σκόπευε να παραιτηθεί από την εξουσία. Τοποθετήθηκε στη θέση του υπεύθυνου για τις εξωτερικές σχέσεις παραμένοντας στο μισθολόγιο της KGB.

Ο Ανατόλι Σομπτσάκ κατά τη διάρκεια της παρέλασης για την Ημέρα της Νίκης στην Αγία Πετρούπολη της οποίας διετέλεσε δήμαρχος, 9 Μαΐου 1997.

Στόχος της μυστικής αστυνομίας ήταν η διείσδυση σε όλα τα κέντρα εξουσίας και η παρακολούθηση των νέων πολιτικών προσώπων.

Κατά τη διάρκεια του αποτυχημένου πραξικοπήματος που οργάνωσε η KGB εναντίον του Γκορμπατσόφ τον Αύγουστο του 1991 ο Πούτιν συνέχισε να εργάζεται στην υπηρεσία και παρέμεινε πιστός στον Σομπτσάκ. Σε αντίθεση με τον Γιέλτσιν που είχε παραιτηθεί λίγους μήνες νωρίτερα, ο Πούτιν παρέμεινε μέλος του Κόμματος. Ενώ το πραξικόπημα των σκληροπυρηνικών βρισκόταν σε εξέλιξη, ο Σομπτσάκ και ο Πούτιν πόνταραν και στις δύο πλευρές, ώστε να είναι ασφαλείς είτε κέρδιζαν είτε έχαναν. Για τον Πούτιν αυτό που είχε σημασία δεν ήταν το πρόσωπο του Γκορμπατσόφ αλλά το σύστημα. Η ΕΣΣΔ διαλύθηκε έτσι κι αλλιώς κι ο Γκορμπατσόφ έχασε την εξουσία. Στις εκλογές του Ιουνίου νέος πρόεδρος της Ρωσίας εκλέγη ο Γιέλτσιν. Ο Σομπτσάκ εκλέχθηκε δήμαρχος του Λένινγκραντ και ο Πούτιν διορίστηκε αντιδήμαρχος για τις εξωτερικές σχέσεις.

Για κάποιους η αποτυχία του πραξικοπήματος ήταν μια νίκη της δημοκρατίας: για κάποιους άλλους ήταν μια συνωμοσία που επέτρεψε αφενός στον Γιέλτσιν να ξεφορτωθεί τον Γκορμπατσόφ και να ηγηθεί της διάλυσης της ΕΣΣΔ και αφετέρου στην KGB να κινεί τα νήματα της νέας εξουσίας. Μετά τη διάλυση του Κομμουνιστικού Κόμματος ο Πούτιν συνέχισε να εργάζεται στο γραφείο του δημάρχου της Αγίας Πετρούπολης. Κόριο μέλημά της νέας αρχουσας τάξης ήταν η αναδιανομή του πλούτου. Ό,τι συνέβαινε στην Αγία Πετρούπολη ήταν πολύ διαφορετικό απ' ό,τι συνέβαινε στη Μόσχα. Ενώ ο Γιέλτσιν προσπαθούσε ανεπιτυχώς να μετατρέψει τη Ρωσία

σε δημοκρατία, στην Αγία Πετρούπολη η εξουσία ήταν η KGB. Και αυτό που συνέβη στην προσπάθεια να δημιουργηθεί η οικονομία της αγοράς ήταν η διανομή της ιδιοκτησίας των πιο σημαντικών δημόσιων πόρων της ρωσικής οικονομίας σε έναν μικρό αριθμό ατόμων που έγιναν υπερβολικά πλούσιοι, τους ολιγάρχες. Από το περιοριστικό κομμουνιστικό σύστημα η μετάβαση λάμβανε χώρα σε ένα σύστημα χωρίς κανόνες και χωρίς νομικό πλαίσιο, δηλαδή χωρίς δικαιοσύνη. Κατά έναν τρόπο τα πράγματα συνέχισαν να γίνονται όπως γίνονταν πάντοτε. Ο Πούτιν χρησίμευε στον Σομπτσάκ γιατί μπορούσε να ενεργεί ως ο σύνδεσμος μεταξύ της μυστικής αστυνομίας και της ρωσικής μαφίας. Συνδέονταν με ανθρώπους της βιομηχανίας, των επιχειρήσεων και της πολιτικής σε όλη την Αγία Πετρούπολη. Ήταν ο γραφειοκράτης με το γκρίζο κοστούμι στο κέντρο όπου συναντώνται όλες οι δυνάμεις της εξουσίας. Πλούτιζε και αποκτούσε περισσότερη δύναμη σε ένα τεράστιο δίκτυο διαπλοκής και διαφθοράς.

3.

Κατάληψη της εξουσίας

Αυτή η περίοδος της Ρωσικής Ομοσπονδίας μοιάζει περισσότερο με τη βυζαντινή παρά με τη σύγχρονη εποχή. Δεν υπήρχε σύσταμα ούτε νομοθετική εξουσία. Υπήρχε το Ανώτατο Σοβιέτ και ένα Συμβούλιο Λαϊκών Αντιπροσώπων (με κάποιους εξ αυτών να ανήκουν στο Ανώτατο Σοβιέτ), το οποίο έδινε το δικαίωμα στον Γιέλτσιν να εκδίδει διατάγματα για την οικονομική μεταρρύθμιση τα οποία παραβίαζαν τους υπάρχοντες νόμους, ενώ το Ανώτατο Σοβιέτ είχε την εξουσία να παρεμποδίσει τις μεταρρυθμίσεις του προέδρου. Το 1992 η KGB ανασυγκροτήθηκε κατά παράβαση του διατάγματος του Γιέλτσιν. Το 1993 ο Γιέλτσιν διέλυσε το Ανώτατο Σοβιέτ. Την ίδια χρονιά διαλύθηκε και το δημοτικό συμβούλιο στην Αγία Πετρούπολη. Μέσα στην αναρχία και το απόλυτο χάος που κυριαρχούσε εκείνη την εποχή ο Πούτιν παρέμεινε ένας πράκτορας της KGB πιστός στην ΕΣΣΔ. Η KGB ήταν ο θεσμός που υπηρετούσε και προστάτευε την αυτοκρατορία της ΕΣΣΔ. Ο κομμουνισμός και η ΕΣΣΔ δεν υπήρχαν πια αλλά η αυτοκρατορία δεν είχε πεθάνει. Έπρεπε να δημιουργηθεί ένα νέο, πιο αποτελεσματικό σύστημα εξουσίας που θα ήλεγχε τα πάντα, τους πολιτικούς αντιπάλους, την οικονομία, την ενημέρωση και την κοινωνία. Δηλαδή το μοντέλο της Αγίας Πετρούπολης έπρεπε να επεκταθεί στη Μόσχα και την υπόλοιπη Ρωσία.

Ο Σομπτσάκ που είχε γίνει αντιδημοφιλής έχασε στις δημοτικές εκλογές του 1996. Επικεφαλής της προεκλογικής εκστρατείας του ήταν ο Πούτιν. Αρνήθηκε να εργαστεί για τον διάδοχο του Σομπτσάκ

και μετατέθηκε στη Μόσχα στη θέση του υποδιευθυντή κτηματικής διαχείρισης του προεδρικού γραφείου, δηλαδή μια θέση στη σκιά της εξουσίας του Κρεμλίνου, με πολλές διασυνδέσεις, προσβάσεις και επιρροή. Ο Σομπτσάκ ανησυχώντας για επικείμενη δικαστική δίωξη του για διαφθορά, αυτοεξορίστηκε στο Παρίσι. Τα πράγματα δεν πήγαιναν καλά ούτε για τον Γιέλτσιν. Όλα έδειχναν ότι ο κύριος αντίπαλός του, ο κομμουνιστής υποψήφιος Γκενάντι Ζουγκάνοφ, θα κέρδιζε στις προεδρικές εκλογές της ίδιας χρονιάς. Οι ολιγάρχες ένωσαν τις δυνάμεις τους προκειμένου να εξασφαλίσουν την επανεκλογή του.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης θητείας του Γιέλτσιν το κράτος είχε οργανώσει την τάξη της πλουτοκρατίας ορίζοντας τους ολιγάρχες του. Είχαν γίνει πολύ πλούσιοι πολύ γρήγορα λόγω της εγγύτητάς τους με την εξουσία αγοράζοντας κρατική περιουσία σε πολύ χαμηλή τιμή. Στην ελεύθερη αγορά η περιουσία τους και ειδικά η βιομηχανία πετρελαίου μπορούσε να πωληθεί δεκαπλάσια από ό,τι είχαν πληρώσει για να την αποκτήσουν. Πρόκειται για τον άλλοτε πλουσιότερο άνθρωπο της Ρωσίας Μιχαήλ Χοντορόφσκι, πρώην στέλεχος της Κομσομόλ, τραπεζίτη και ιδιοκτήτη της πετρελαϊκής εταιρίας Γιούκος, τον Μιχαήλ Πρόχοροφ, πρώην μεταπωλητή ρούχων, βιομήχανο στη μεταλλουργία, τον Βλαντίμιρ Γκουσίνσκι, πρώην εισαγωγέα, τραπεζίτη και επιχειρηματία των ΜΜΕ, και τον Μπορίς Μπερέζόφσκι, πρώην μηχανικό, βιομήχανο, επιχειρηματία, τραπεζίτη και ιδιοκτήτη του μεγαλύτερου τηλεοπτικού καναλιού της Ρωσίας. Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της Ρωσίας ήταν άσχημη και το 1998 υποτιμήθηκε το ρούβλι. Ο αλκοολισμός του Γιέλτσιν τον είχε φέρει στα όρια του μη λειτουργικού. Προς το τέλος της δεύτερης θητείας του ο Γιέλτσιν είχε εγκαταλειφθεί σχεδόν από όλους πλην του υπουργού για τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις και υπεύθυνου για τις ιδιωτικοποιήσεις Ανατόλι Τσουμπάις και του Μπερέζόφσκι. Οι ολιγάρχες είχαν μπει να γίνει πλούσιοι με αδιαφανείς τρόπους, ωστόσο εξελίσσονταν και οι ίδιοι μαζί με το νέο οικονομικό σύστημα που είχαν δημιουργήσει. Ενδιαφέρονταν πια για τη δημιουργία ενός νέου πολιτικού συστήματος.

Τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς η Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Ασφάλειας FSB διαδέχθηκε τη διαβόητη KGB. Ουσιαστικά πρόκειται για μετονομασία και όχι αναδιάρθρωση. Ο Πούτιν διορίστηκε επικεφαλής. Παρά τις δεσμεύσεις του Γιέλτσιν για πλήρη εκδημοκρατισμό των θεσμών οι υπηρεσίες ασφαλείας συνέχισαν να λειτουργούν όπως επί ΕΣΣΔ. Ο Πούτιν ήταν ο κορυφαίος πράκτορας της FSB στο εσωτερικό. Μπορούσε να ασκεί τεράστια εξουσία χωρίς λογοδοσία ή έλεγχο. Για να διοριστεί κάποιος επικεφαλής της FSB ήδη πρέπει να γνωρίζει πάρα πολλά, και από αυτή τη θέση αποκτά πρόσβαση σε α-

Αριστερά: ο επικεφαλής της προεδρίας Ανατόλι Τσουμπάις και ο αντιπρόεδρος Μπορίς Νεμτσόφ (δεξιά) φτάνουν στο Κρεμλίνο για την κεντρική ομιλία του Προέδρου Γιέλτσιν σε μια κοινή συνεδρίαση του κοινοβουλίου στις 17 Φεβρουαρίου 1997.

Δεξιά: ο πρώην Πρόεδρος Μπορίς Γιέλτσιν και ο πρώην δήμαρχος της Αγίας Πετρούπολης Ανατόλι Σομπτσάκ (δεξιά) στο εργοστάσιο Κιρόφσκι στην Αγία Πετρούπολη το 1999.

κόμα περισσότερα. Αυτή ήταν η πολιτική βάση του Πούτιν. Ένα χρόνο αργότερα, στις 9 Αυγούστου 1999, ο Γιέλτσιν διόρισε τον Πούτιν στη θέση του πρωθυπουργού. Ο Γιέλτσιν αναζητούσε έναν διάδοχο και ο Πούτιν κατάφερε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το σκάνδαλο διαφθοράς σχετικά με ένα έργο ανακαίνισης του Κρεμλίνου που τον ταλαιπωρούσε. Είχε γίνει γνωστό πως μια ελβετική εταιρεία κατέθετε πληρωμές στις κόρες του Γιέλτσιν. Ο εισαγγελέας που ανήγγειλε την έρευνα της υπόθεσης ταπεινώθηκε με τη δημοσιοποίηση ενός ιδιωτικού βίντεο κι έτσι έκλεισε η υπόθεση.

Ο διάδοχος του Γιέλτσιν ήταν σχετικά άγνωστος. Έπρεπε να συστηθεί στο εκλογικό σώμα ως ο πιο κατάλληλος για τη θέση του προέδρου της μεγαλύτερης σε έκταση χώρας στον κόσμο. Ένας πόλεμος επινοήθηκε για τη δημιουργία του νέου προέδρου: Η πρώτη βομβιστική επίθεση σημειώθηκε στις 31 Αυγούστου 1999 σε ένα εμπορικό κέντρο στη Μόσχα. Ακολούθησε μια σειρά βομβιστικών επιθέσεων στο Μπουνάσκ, στη Μόσχα και στο Βολγκοβτόνσκ. Ο πρώτος πόλεμος στην Τσετσενία είχε λήξει με ανακωχή τρία χρόνια νωρίτερα, το 1996. Ο Ρωσικός Στρατός έλαβε εντολή να επιτεθεί. Ο δεύτερος πόλεμος στην Τσετσενία εξασφάλιζε εκλογική νίκη για τον Πούτιν. Οι βομβιστικές επιθέσεις ήταν μια επιχείρηση της FSB. Ήταν το «δρυστικό έγκλημα» του Πουτινικού καθεστώτος.

Στις 31 Δεκεμβρίου 1999 ο Γιέλτσιν ανακοίνωσε την παραίτησή του και ο Πούτιν ορίστηκε προσωρινός πρόεδρος. Το πρώτο διάταγμα που εξέδωσε έδινε ασυλία στον Γιέλτσιν και την οικογένειά του. Ο Σομπτσάκ επέστρεψε στη Ρωσία ως «πληρεξούσιος εκπρόσωπος» της προεκλογικής εκστρατείας του Πούτιν. Πέθανε σε ένα ξενοδοχείο στο Καλίνινγκραντ και οι περιέργες συνθήκες

γύρω από τον θάνατό του δεν πέρασαν απαρατήρητες.

Όταν ο Πούτιν ανήλθε στην εξουσία τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ανήκαν στους ολιγάρχες οι οποίοι μπορούσαν να ασκούν κριτική προς όφελος ή εναντίον του Πούτιν. Σε αντίθεση με τον Γιέλτσιν που ήταν ανοιχτός στην κριτική, ο Πούτιν ήθελε να έχει τον πλήρη έλεγχο του δημόσιου λόγου. Ένα από τα πρώτα προεδρικά διατάγματα μετά την ορκωμοσία του έδωσε το δικαίωμα στους υπουργούς και αξιωματούχους της κυβέρνησης να χαρακτηρίζουν ως απόρητες όποιες πληροφορίες θέλουν διασφαλίζοντας την μη δημόσια πρόσβαση του κοινού σε αυτές. Έπειτα ακολούθησε μια εκστρατεία εναντίον των ιδιωτικών εταιρειών ΜΜΕ. Με πρόσημα την οικονομική κακοδιαχείριση και τη φοροδιαφυγή, οι κρατικές αρχές εισέβαλαν σε εφημερίδες, τηλεοπτικούς σταθμούς και εταιρείες τηλεοπτικών παραγωγών και οι ιδιοκτήτες άλλαζαν χέρια. Σε λιγότερο από ένα χρόνο ο Πούτιν είχε ανακτήσει τον έλεγχο όλων των ομοσπονδιακών τηλεοπτικών καναλιών και όλων των ΜΜΕ. Πλέον ήταν ο μοναδικός υπεύθυνος για το μήνυμα που μετέδιδαν τα μέσα ενημέρωσης.

Παρομοίως εξουδετερώθηκαν όλοι οι πολιτικοί του αντίπαλοι και όλα τα κόμματα που έκαναν αντιπολίτευση. Η δυνατότητα των κομμάτων να είναι υποψήφια στις εκλογές υπονομεύτηκε: τα κόμματα που ο Πούτιν ενέκρινε απολάμβαναν θετική κάλυψη από τα Μέσα, ενώ τα κόμματα που ασκούσαν κριτική δεν προβάλλονταν και δεν τους επιτρεπόταν να χρηματοδοτούνται. Επιτρέπονται μόνο τα κόμματα που στηρίζουν τον Πούτιν. Ένα διάταγμα επέτρεπε την καθαίρεση των κυβερνητών χωρίς δικαστική απόφαση. Οι κυβερνήτες των εννοτήτων που αποτελούν την ομοσπονδία διορίζονταν από τον Πούτιν.⁸ Τα μέλη της Κρατικής Δύομας που είχε αντικαταστήσει το Ανώτατο Σοβιέτ επί ηγεσίας Γιέλτσιν έπαυσαν να εκλέγονται α-

πνεύθιας. Από το 2004 ο μόνος που εκλεγόταν άμεσα σε ομοσπονδιακό επίπεδο ήταν ο Πρόεδρος.

Το σύστημα που είχε δημιουργηθεί κατά τη δεκαετία του '90 θα συνέχιζε ως είχε μόνο εάν το κράτος και οι ολιγάρχες συμφωνούσαν να δρουν παράλληλα χωρίς να ανακατεύεται ο ένας στις δουλειές του άλλου, δηλαδή αν οι ολιγάρχες δεν ανακατεύονταν στην πολιτική. Ο Πούτιν πολέμησε τους ολιγάρχες που τον είχαν φέρει στην εξουσία. Ο Μπερέζόφσκι, ο Γκουσίνσκι και ο Αμπράμοβιτς αυτοεξορίστηκαν στη Βρετανία, είχε απομείνει μόνο ο Χοντορόφσκι. Το τέλος της περιόδου των ολιγαρχών της εποχής Γιέλτσιν σηματοδοτήθηκε με την υπόθεση της Γιούκος. Ο Χοντορόφσκι είχε αρχίσει να εισάγει δικτικά πρότυπα παραγωγικότητας και διαφάνειας στην εταιρεία - ναυαρχίδα της ρωσικής βιομηχανίας. Ο Πούτιν διέλυσε τη Γιούκος και ο Χοντορόφσκι συνελήφθη και φυλακίστηκε. Ήταν ένα σαφές μήνυμα για τους άλλους ολιγάρχες ή οποιονδήποτε άλλο φιλοδοξούσε να αμφισβητήσει την εξουσία του. Ο Πούτιν επέλεξε τους δικούς του ολιγάρχες και έκανε μια νέα συμφωνία με την καινούργια βιομηχανική τάξη της Ρωσίας: δεν θα μπορούσε να είναι μια ανεξάρτητη δύναμη αλλά μια δύναμη που διατηρεί τον πλούτο της εξαιτίας της καλής θέλησής του ηγέτη. Η πολιτική δομή και ο εσωτερικός μηχανισμός του πουτινικού καθεστώτος δεν θα επέτρεπε σε κανέναν να ξεχωρίζει. Μέσα σε μια δεκαετία ο Πούτιν κατάφερε να πάρει τον έλεγχο ολοκληρωθεί της Ρωσίας στα χέρια του.

4.

Μηνήμη θανάτου

Κάθε χώρα έχει τη μαφία της αλλά στη Ρωσία η μαφία έχει τη χώρα της, σύμφωνα με τον Γκάρι Κασπάροφ. Αν και όλα τα σημάδια υπήρχαν εκεί από τις πρώτες κιόλας μέρες της προεδρίας του Πούτιν, λι-

γοι συνειδητοποιούσαν ότι η Ρωσία δεν είναι απλώς διεφθαρμένη χώρα αλλά εγκληματική μηχανή. Ένα καταλυτικό γεγονός που έστρεψε την προσοχή της κοινής γνώμης στο εξωτερικό λόγω της διεθνούς διάστασης που έλαβε ήταν ο θάνατος από δηλητηρίαση με πολώνιο του Αλεξάντρ Λιτβίνenko στο Λονδίνο. Αντισυνταγματάρχης της FSB, ο Λιτβίνenko το 1998 είχε προχωρήσει σε αποκαλύψεις για παράνομες αποστολές της υπηρεσίας του, καθώς και ότι είχε λάβει εντολή να δολοφονήσουν τον Μπερεζόφσκι. Στη συνέχεια διέφυγε από τη Ρωσία και εγκαταστάθηκε στο Λονδίνο. Το 2002 εξέδωσε ένα βιβλίο⁹ για τις βιομηχανικές επιθέσεις του 1999 καθώς κι ένα άλλο βιβλίο¹⁰ γενικότερα για τις εγκληματικές δραστηριότητες της KGB. Στο Λονδίνο συνάντησε τον Άχμεντ Ζακάγεφ, εκπρόσωπο της Τσετσενίας μετά τον πρώτο πόλεμο, και ξεκίνησαν έρευνα για την τρομοκρατική επίθεση Τσετσένων στο θέατρο της Μόσχας που έληξε με τον θάνατο 130 ομήρων λόγω τοξικού αερίου που διοχέτευσαν στο κτίριο οι ρωσικές δυνάμεις ασφαλείας. Ο Λιτβίνenko ήρθε επίσης σε επαφή με τον πρώην στρατιωτικό και φιλελεύθερο πολιτικό Σεργκέι Πούσενκοφ, γνωστό επικριτή του πολέμου στην Τσετσενία. Ο Πούσενκοφ δολοφονήθηκε δύο εβδομάδες αργότερα. Ο Πούσενκοφ είχε δώσει τις πληροφορίες που είχαν συγκεντρώσει εκείνος και ο Λιτβίνenko στη δημοσιογράφο Άννα Πολιτκόφσκαγια. Η Πολιτκόφσκαγια πήρε συνέντευξη από τον Χανπάς Τερκίμπάγεφ, έναν τρομοκράτη που συμμετείχε στην επίθεση στο θέατρο της Μόσχας. Δεν ήταν απλώς ο μοναδικός επιζών από την ομάδα των απαγωγών επειδή είχε εγκαταλείψει το κτίριο πριν από την εισβολή των ειδικών δυνάμεων: ήταν ελεύθερος και συμμετείχε ως εγκληματίας από τη Μόσχα επίσημος εκπρόσωπος των Τσετσένων στο εξωτερικό. Σύμφωνα με τον Τερκίμπάγεφ τα εκρηκτικά με τα οποία ήταν ζωσμένοι οι τρομοκράτες ήταν ψεύτικα. Λίγους μήνες αργότερα ο Πούρι Σεκτοσίχιν, επικεφαλής της δημοσιογραφικής ομάδας που ερευνούσε την υπόθεση και προϊστάμενος της Πολιτκόφσκαγια, πέθανε από δηλητηρίαση από άγνωστο τοξικό παράγοντα.

Την 1η Σεπτεμβρίου 2004 έγινε επίθεση Τσετσένων αυτονομιστών σε ένα σχολείο στο Μπεσλάν στη Βόρεια Οσετία με 334 θύματα, εκ των οποίων 186 ήταν παιδιά. Η Πολιτκόφσκαγια που σκόπευε να καλύψει την επίθεση δηλητηριάστηκε με άγνωστη ουσία αλλά επέζησε. Και πάλι υπήρχαν πολλά αντιφατικά στοιχεία και ενδείξεις που οδηγούσαν αν όχι σε μια καλοσχεδιασμένη συνωμοσία, σε μια σειρά από ενέργειες που είχαν ως αποτέλεσμα η δράση της FSB και η δράση των τρομοκρατών να εξυπηρετούν κατά κάποιο τρόπο ή μία την άλλη παρ' όλο που η καθεμία είχε διαφορετικά κίνητρα και σκοπούς. Σε κάθε περίπτωση δικαιολογούνταν ο πόλε-

Αριστερά: ο Ρώσος Πρόεδρος Μπόρις Γιέλτσιν σε συνεργασία με τον επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Ασφάλειας FSB Βλαντίμιρ Πούτιν, 20 Νοεμβρίου 1998. Θέμα της συνάντησης ήταν οι δημόσιες αποκαλύψεις στελεχών της FSB ότι είχαν λάβει διαταγές από τους ανωτέρους τους για δολοφονίες και απαγωγές.

Δεξιά: Ο Ρώσος Πρόεδρος Μπόρις Γιέλτσιν με τον Πατριάρχη Μόσχας και Πασών των Ρωσίων Αλέξιο Β' και τον Πρωθυπουργό Βλαντίμιρ Πούτιν στο Κρεμλίνο, 31 Δεκεμβρίου 1999. Εκείνη την ημέρα ο Γιέλτσιν ανακοίνωσε την παραιτήσή του.

μος στην Τσετσενία, η καταστολή της αντιπολίτευσης και αντικρούσαν τη κριτική της Δύσης. Η Πολιτκόφσκαγια τελικά δολοφονήθηκε στις 7 Οκτωβρίου 2006. Ενάμιση μήνα αργότερα, στις 23 Νοεμβρίου, ο Λιτβίνenko ήταν επίσης νεκρός. Ένα μήνα πριν τη δολοφονία της Πολιτκόφσκαγια είχε πέσει νεκρός από σφαίρες ο τραπέζιτης Αντρέι Κοζλόφ. Ο Κοζλόφ είχε αναλάβει τη θέση του αντιπροέδρου του διοικητικού συμβουλίου της Κεντρικής Τράπεζας το 2002 και ήταν υπεύθυνος για τη ρύθμιση και εποπτεία του τραπεζικού τομέα. Ήταν ένθερμος υποστηρικτής της τραπεζικής μεταρρύθμισης και επί των ημερών του περισσότερες από εβδομήντα ιδιωτικές τράπεζες έχασαν την άδειά τους ως ύποπτες για ζέπλυμα χρήματος. Πριν δολοφονηθεί ερευνούσε ένα παράνομο δίκτυο στο οποίο εμπλέκονταν υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι του Κρεμλίνου.

Δεν υπάρχει κάτι εξαιρετικό πίσω από τις δολοφονίες των Κοζλόφ, Πολιτκόφσκαγια και Λιτβίνenko. Η μακρά ιστορία των πολιτικών δολοφονιών είναι ένα μοτίβο που χαρακτηρίζει το ρωσικό έθνος από την εποχή των τσάρων, κατά τη διάρκεια της σοβιετικής εποχής έως σήμερα. Αξίζει να σημειωθεί ότι πρώτοι οι μολσεβίκοι πειραματίστηκαν στη χρήση μη αβιχενύσιμων τοξικών ουσιών για τη δολοφονία πολιτικών αντιπάλων. Η δολοφονία στην Αγία Πετρούπολη το 1998 της Γκαλίνα Σταροβόιτοβα, επικεφαλής του κόμματος Δημοκρατική Ρωσία και μέλος της Δούμας που αγωνιζόταν εναντίον της διαφθοράς, ήταν μια από τις πρώτες πολιτικές δολοφονίες της μετασοβιετικής εποχής. Είχε προηγηθεί μια σειρά δολοφονιών στην πόλη¹¹. Τα θύματα ήταν όλοι εχθροί του Σομπτσάκ. Ως υπεύθυνος για αυτές τις δολοφονίες καταδικάστηκε ο επιχειρηματίας Πούρι Σούτοφ, ο οποίος είχε εργαστεί στο γραφείο του Σομπτσάκ για σύντομο διάστημα αλλά στράφηκε εναντίον του Σομπτσάκ και του Πούτιν. Το 1999 ισχυρίστηκε ότι είχε στοιχεία για την εμπλοκή της FSB στη δολοφονία της

Σταροβόιτοβα. Πέθανε το 2014 σε ένα στρατόπεδο εργασίας στη Σιβηρία όπου εξέτισε ποινή ισόβιας κάθειρξης. Για τη δολοφονία της Σταροβόιτοβα καταδικάστηκαν δύο άνθρωποι που γνώριζαν πολλά για τις εγκληματικές δραστηριότητες του Πούτιν στην Αγία Πετρούπολη¹². Ο Πούτιν ως επικεφαλής της FSB και έπειτα Πρόεδρος ήταν σε θέση να κατευθύνει τις έρευνες. Η Σταροβόιτοβα δολοφονήθηκε τρεις μέρες αφότου ο Λιτβίνenko αποκάλυψε το σχέδιο δολοφονίας εναντίον του Μπερεζόφσκι.

Μέχρι την υπόθεση του Λιτβίνenko ο Πούτιν είχε καταφέρει να κρατάει το όνομά του σε απόσταση από τις πολιτικές δολοφονίες που συνέβαιναν επί προεδρίας του. Πλέον ούτε ο πιο καλόπιστος άνθρωπος δεν μπορούσε να μην υποπεύεται ότι οι εντολές έρχονται απευθείας από το προεδρικό γραφείο στο Κρεμλίνο. Εξάλλου η κατοχή και φύλαξη υλικών όπως το πολώνιο και το νόβιτσσκ είναι αρμοδιότητα της FSB. Οι εισαγγελικές αρχές της Μεγάλης Βρετανίας εξέδωσαν εντάλματα σύλληψης για δύο πράκτορες της FSB, τον Αντρέι Λουγκοβόι και Ντίμιτρι Κοφτούν. Το Κρεμλίνο αρνήθηκε την έκδοσή τους, και η κοινή γνώμη στη Ρωσία υιοθέτησε τη θέση ότι ήταν δύο ήρωες που τιμήθηκαν έναν προδότη. Ο Λουγκοβόι παρασημοφορήθηκε από τον Πούτιν για τις υπηρεσίες του στην πατρίδα και σήμερα είναι επιφανές μέλος της Δούμας και προσωπικότητα της τηλεόρασης.

Στον Δυτικό κόσμο άρχισε να δίνεται περισσότερη σημασία και σε άλλους θανάτους όπως, για παράδειγμα, τον θάνατο από τσίπση από παράθυρο του δημοσιογράφου Ιβάν Σαφρόνοφ, ο οποίος μεταξύ άλλων έκανε έρευνα για τις πωλήσεις Ιαπωνών στο Ιράν και τη Συρία. Στις 23 Ιανουαρίου 2009 δολοφονήθηκαν ο επιφανής δικηγόρος Στάνισλαβ Μαρκέλοφ και η Αναστασία Μπαμπούροβα που

τον συνόδευε. Ο Μαρκέλοφ είχε αναλάβει τη νομική εκπροσώπηση των συγγενών των θυμάτων των ομήρων στο θέατρο της Μόσχας, του Μιχαήλ Μπεκέτοφ, αρχισυντάκτη μιας εφημερίδας, ο οποίος πέθανε μετά από μια βίαιη επίθεση που δέχθηκε, καθώς και της οικογένειας Κουνγκάεφ, της οποίας η κόρη είχε δολοφονηθεί από έναν μεθυσμένο Ρώσο στρατιώτη στην Τσετσενία. Ενοχοί για τη δολοφονία κρίθηκαν δύο μέλη μιας ακροδεξιάς οργάνωσης με ανεπαρκή στοιχεία. Στις 15 Ιουλίου 2009 δολοφονήθηκε η Νατάλια Εστεμίροβα, μία από τους εκπροσώπους της γνωστής οργάνωσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Ρωσία *Memorial*. Λίγο πριν τον θάνατό της ερευνούσε διάφορες υποθέσεις παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως την εκτέλεση του Ριζβάν Αλμπέκοφ από την αστυνομία του Ραζβάν Καντίροφ¹³. Τη μέρα του μνημοσύνου των σαράντα ημερών της Εστεμίροβα είχαν προγραμματιστεί διαδηλώσεις στη Μόσχα. Ο Πούτιν μετέβη στο Γκρόσνι να προκειμένου να αποτιέσει φόρο τιμής στον τάφο του πρώην Τσετσένου προέδρου Αχμάτ Καντίροφ, πατέρα του Ραζβάν Καντίροφ. Η ρωσική κυβέρνηση αποφάσισε ότι δράστης της δολοφονίας ήταν ένας τζιχαντιστής. Είναι παράδοξο το γεγονός ότι οι τζιχαντιστές δολοφονούν όσους συμφέρει να ξεφορτωθεί το πουτανικό καθεστώς.

Στις 23 Μαρτίου 2013 ο Μπερεζόφσκι, ο άνθρωπος που βοήθησε στην αναρχική του Πούτιν στην προεδρία όσο κανείς άλλος, βρέθηκε απαγχονισμένος στο σπιτί του στο Λονδίνο. Άλλος ένας στη μαύρη λίστα του Πούτιν, ο Γεωργιανός Παταρκατσιβίλι, στενός φίλος του Μπερεζόφσκι είχε πεθάνει επίσης ξαφνικά πέντε χρόνια νωρίτερα. Και ένα χρόνο πριν τον Μπερεζόφσκι, ο Αλεξάντρ Περεπλιτσίνι πέθανε από δηλητηρίαση επίσης στο Λονδίνο. Ο Περεπλιτσίνι είχε προβεί σε αποκαλύψεις σχετικά με την υπόθεση υπεξαίρεσης δημόσιου χρήματος από πληρωμές της εταιρείας Hermitage Capital στη ρωσική κυ-

βέρνηση – ο δε δικηγόρος της εταιρείας που ερευνούσε την υπόθεση Σεργκέι Μαγκνίτσκι πέθανε στη φυλακή το 2009.

Τον Φεβρουάριο του 2014 διεξήχθησαν στο Σότσι της Ρωσίας οι 22οι Χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες. Στις 15 Απριλίου 2013, δύο βόμβες εξερράγησαν κοντά στη γραμμή τερματισμού του Μαραθωνίου της Βοστώνης. Είχαν τοποθετηθεί από τους Τζοχάρ και Ταμερλάν Τσαρνάεφ, δύο αδελφια με καταγωγή από την Τσετσενία. Ωστόσο τα στοιχεία της υπόθεσης συνηγορούν στην εμπλοκή της Ρωσίας. Το τρομοκρατικό χτύπημα δήλωσε στη διεθνή κοινότητα ότι ο Βόρειος Καυκάσος ήταν κοινός εχθρός και όχι θύμα της ρωσικής επιθετικότητας και ότι ο πόλεμος της Ρωσίας στην Τσετσενία ήταν δικαιολογημένος στο πλαίσιο της απειλής της παγκόσμιας τζιχάντ. Η επίθεση Τσετσένων σε αμερικανικό έδαφος ήταν μια ευκαιρία για συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και Αμερικής στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Η τρομοκρατία είναι ένα από τα πολυτιμότερα όπλα της Ρωσίας. Η FSB εξάγει ισλαμιστές από τον Βόρειο Καυκάσο στη Μέση Ανατολή και τη Συρία: 4.000 από την Τσετσενία και το Νταγκεστάν εντάχθηκαν στο Ισλαμικό Κράτος από το 2015 έως το 2017, υπονομεύοντας την πολιτική της Αμερικής, της Βρετανίας και της Γαλλίας.¹⁴

Τον Φεβρουάριο του 2015 ο επικεφαλής της FSB Μπορντνίκοφ συμμετείχε σε ένα συνέδριο στην Ουάσινγκτον για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Λίγες μέρες αργότερα ο πολιτικός Μπορίς Νεμτσόφ δολοφονήθηκε στη Μόσχα έξω από το Κρεμλίνο.¹⁵ Ο Νεμτσόφ ήταν σκληρός επικριτής του καθεστώτος του Κρεμλίνου και προσωπικά του Πούτιν.¹⁶ Υποστήριζε ότι η Ρωσία έπρεπε να υιοθετήσει τις δικτικές πολιτικές και οικονομικές αξίες, δηλαδή τις ελεύθερες εκλογές και την ελεύθερη αγορά. Λίγο πριν τη δολοφονία του ετοιμαζόταν να δημοσιεύσει έρευνα για τη στρατιωτική εμπλοκή της Ρωσίας στην Ανατολική Ουκρανία.

Ένας άλλος πρώην δημοσιογράφος, πολιτικός και στενός συνεργάτης του Νεμτσόφ ήταν ο Βλαντίμιρ Καρα-Μούρτζα, συντονιστής της πρωτοβουλίας «Ανοιχτή Ρωσία» που δημιούργησε και χρηματοδοτεί ο Χοντορκόφσκι. Τον Απρίλιο του 2015 ζήτησε από την Αμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Κογκρέσου να συμπεριληφθούν οκτώ προπαγανδιστές του Κρεμλίνου στη λίστα των ατόμων στους οποίους απαγορεύεται η είσοδος στις ΗΠΑ. Λίγες εβδομάδες αργότερα ο Καρα-Μούρτζα δηλητηριάστηκε από άγνωστη τοξική ουσία. Επέζησε και δηλητηριάστηκε ξανά ένα μήνα μετά. Τον Απρίλιο του 2023 καταδικάστηκε σε κάθειρξη 25 ετών με την κατηγορία της προδοσίας, επειδή τασόταν εναντίον του πολέμου της Ρωσίας στην Ουκρανία.

Σύνθετη εικόνα με τις φωτογραφίες μερικών νεκρών επικριτών του Πούτιν: Άννα Πολιτκόφσκαγια και Μπορίς Νεμτσόφ (πάνω), Αλεξάντερ Λιτβινένκο και Μπορίς Μπερέζόφσκι (κάτω).

Σε αυτό το σημείο μπορεί να μπει μια τελεία στην απαρίθμηση των θυμάτων του πούτινικού καθεστώτος. Απλώς όποιος αμφισβητεί τον Πούτιν κινδυνεύει να πεθάνει. Έτσι ορίζεται η τυραννία. Τα θύματα του Πούτιν μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής: σε αυτούς που πέθαναν από δηλητηρίαση και σε αυτούς που δηλητηριάστηκαν αλλά επέζησαν (για παράδειγμα η υπόθεση Σκρίπαλ στο Σάλσμπορι της Αγγλίας το 2018 και η περίπτωση του Ναβάλνι που τελικά πέθανε έτσι κι αλλιώς στη φυλακή), σε αυτούς που πέθαναν σε τροχαία και αεροπορικά δυστυχήματα (είτε σκοπίμως είτε κατά λάθος όπως στην περίπτωση της κατάρριψης του αεροσκάφους της πτήσης MH17), σε αυτούς που πέθαναν μυστηριωδώς υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες, σε αυτούς που έπεσαν από παράθυρα, και σε αυτούς που απλώς εξαφανίστηκαν και ούτω καθ' εξής¹⁷. Και φυσικά πρέπει να προσθέσουμε τα χιλιάδες θύματα των πολέμων του Πούτιν από την Τσετσενία και το Νταγκεστάν, τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Γεωργία, τη Συρία, και την Ουκρανία¹⁸. Αυτός είναι ο φαύλος κύκλος της βίας που χαρακτηρίζει όλες τις τυραννίες: Για να διατηρηθούν οι τύραννοι την εξουσία πρέπει να γίνονται ακόμα πιο ισχυροί, και για να γίνουν πιο ισχυροί πρέπει να καταλύουν όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε αυτή τη διαδικασία αποκτούν ακόμη περισσότερους εχθρούς, οι οποίοι με τη σειρά τους πρέπει να εξουδετερωθούν. Το να έχει κάποιος την απόλυτη εξουσία σημαίνει να ελέγχει τους πάντες και κανείς να μην μπορεί να τον αμφισβητήσει ή να διαφωνήσει, δηλαδή να μπορεί να κάνει ό,τι θέλει όπως ο Τσάρος. Τα τυραννικά καθεστώτα δεν διαθέτουν διαδικασίες διαδοχής ούτε εσωτερικούς μηχανισμούς αλλαγής πορείας χωρίς επανάσταση, πραξικόπημα,

πολιτική δολοφονία ή πόλεμο. Η εξουσία του τυράννου διαφθείρει και αυτοτροφοδοτείται από τη διαφθορά. Τα τυραννικά καθεστώτα βρίσκουν τρόπους αναγέννησης και επαναπροσδιορισμού του σκοπού της διατήρησης της εξουσίας μόνο μέσω της βίας και της τρομοκρατίας.

Ο Πούτιν είναι ένας Στάλιν του 21ου αιώνα. Όπως ο σταλινισμός, έτσι και ο πούτινισμός στο μέλλον θα αποτελεί ξεχωριστό αντικείμενο μελέτης, τόσο της ιστορίας και της πολιτικής επιστήμης όσο και της εγκληματολογίας. Για το παρόν άρθρο περιορίστηκα σε τρία βιβλία της ήδη υπάρχουσας πλούσιας βιβλιογραφίας: Η Μάσα Γκέσον περιγράφει την άνοδο του Πούτιν στην εξουσία ρίχνοντας φως στις σκοτεινές πτυχές της πολιτικής του διαδρομής και της προσωπικότητάς του. Εκφράζει βαθιά αντίληψη για το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο με μυθιστορηματική αριστοτεχνία. Η Έμι Νάιτ στοιχειοθετεί «νομικά» την εγκληματική δομή του καθεστώτος εστιάζοντας με αριστουργηματικά διεξοδικό τρόπο στο σύστημα των μυστικών υπηρεσιών, του οργανωμένου δικτύου εγκληματος και των πολιτικών σχέσεων που στηρίζουν το Κρεμλίνο. Ο Τζον Σούνι, με χαρακτηριστικό ύφος δημοσιογράφου-ρεπόρτερ, θίγει τις συνέπειες του ρωσικού επεκτατισμού και της αδυναμίας της Δύσης να περιορίσει τον Πούτιν και να τερματίσει τον πόλεμο στην Ουκρανία. Και τα τρία βιβλία διαβάζονται σαν ιστορίες τρόμου ή καλύτερα σαν διαφορετικές αφηγήσεις μιας ιστορίας τρόμου που δεν έχει ακόμα τελειώσει. ▲

1 Oleg Khlevniuk, *Stalin. New Biography of a Dictator*, Yale University Press, 2017.
2 Mark Galeotti, *The Vory: Russia's Super Mafia*, Yale University Press, 2019.

3 Η NKVD που είχε διαδεχθεί την Cheka, μετατράπηκε σε KGB στα μέσα της δεκαετίας του '50, έπειτα τη δεκαετία του '90 μετονομάστηκε σε FSB, αλλά ουσιαστικά πρόκειται για διαφορετικά ονόματα της ίδιας μυστικής υπηρεσίας.

4 Gessen, σ. 84.
5 Gessen, σ. 130.
6 Έτσι κι αλλιώς δεν επιτρέπεται στον Γέλτσιν μια τρίτη κατά σειρά θητεία.

7 Ο Αρκάντι Βάκσμεργκ, ένας νομικός και συγγραφέας με μεγάλη εμπειρία στην εγκληματολογία και τη δημοσιογραφική έρευνα υποθέσεων διαφθοράς, στο βιβλίο που εξέδωσε το 2007 για την ιστορία των πολιτικών δηλητηριάσεων στην ΕΣΣΔ και τη Ρωσία, παρουσίασε στοιχεία που τεκμηριώνουν την υπόθεση ότι ο Σομπτσάκ δηλητηριάστηκε. Στο αυτοκίνητο του Βάκσμεργκ τοποθετήθηκε εκρηκτικός μηχανισμός αλλά δεν ήταν μέσα.

8 Μετά από ταραχές που ακολούθησαν τις κοινοβουλευτικές εκλογές του 2011, ο Μεντβέντεφ επανέφερε τις άμεσες εκλογές για τους κυβερνητές και τον δήμαρχο της Μόσχας. Ωστόσο κάθε υπονηριότητα εγκρίνεται από τους βουλευτές. Η ίδια προεδρική θητεία του Μεντβέντεφ αποσκοπούσε στην επιστροφή του Πούτιν στην εξουσία.

9 *Blowing Up Russia: The Secret Plot to Bring Back KGB Terror*, μαζί με τον ιστορικό Γιούρι Πετρίνσκι.

10 *Lubyanka Criminal Group*.

11 Μιχαήλ Μάνεβιτς, αναπληρωτής κυβερνήτης της Αγίας Πετρούπολης υπεύθυνος για τις ιδιωτικοποιήσεις, ο δικηγόρος του κυβερνήτη της πόλης Ιγκόρ Ντουμπόβικ, Εβγκένι Αγκάρεφ, δημοτικός αξιωματούχος, Ντιμίτρι Φιλίποφ, πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου της τράπεζας Menepar της Αγίας Πετρούπολης και μια απόπειρα εναντίον του βοηθού του αντιπροέδρου της Δούμας Μιχαήλ Οσέροφ, ο οποίος επέζησε.

12 Βλαντίμιρ Κοζμάριν, επιχειρηματίας, αρχηγός εγκληματικής οργάνωσης και πρώην αντιπρόεδρος της Εταιρείας Κανισμουν της Αγ. Πετρούπολης· Μιχαήλ Γκλουσσένκο, συμπρόεδρος του κόμματός.

13 Ο Ραμζάν Καντίροφ και ο στρατός του αποτελούν ένα εγκληματικό κράτος εν κράτει εντός της περιφέρειας του Πούτινικού καθεστώτος.

14 Knight, σ. 255.

15 Αξίζει να σημειωθεί ότι επικεφαλής της προεδρικής φρουράς εκείνη την εποχή ήταν ο Μουρφ, ένας παλιός συνάδελφος της KGB του Πούτιν στην Αγία Πετρούπολη.

16 Βλ. Έμι Νάιτ, «Το έγκλημα του αιώνα στη Ρωσία», *The Athens Review of Books*, τχ. 106, Μάιος 2022.

17 Βλ. Sweeney, κεφάλαιο 15.

18 Mark Galeotti, *Putin's Wars: From Chechnya to Ukraine*, 2022. Επίσης βλ. το άρθρο του Τιμόθι Σνάνιτερ «Οι πόλεμοι του Βλαντίμιρ Πούτιν», *The Athens Review of Books*, τχ. 140, Ιούνιος 2022.